

TESAM Akademi Dergisi

Journal of TESAM Academy

ISSN 2148-2462 / E-ISSN 2458-9217

Amerika'da Üç Tönnies: Park, Sorokin ve Parsons Alımlamaları¹

Three Tonnieses in America: The Receptions of Park, Sorokin and Parsons

**Muhammed Oğuzhan
GÜNER**

Doktora Öğrencisi,
İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
guner@tau.edu.tr
ORCID: 0000-0003-4987-1512

Mehmet Ali AKYURT

Dr. Öğr. Üyesi,
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü.
mehmetali.akyurt@istanbul.edu.tr
ORCID: 0000-0002-8618-9590

Cilt / Issue: 10(1) 127-155

Geliş Tarihi: 22.09.2022

Kabul Tarihi: 07.01.2023

Atf: Güner, M. O. and Akyurt, M. A.
(2023). Amerika'da Üç Tönnies: Park,
Sorokin ve Parsons alımlamaları. *Tesam
Akademi Dergisi*, 10(1), 127-155. [http://
dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.
1245675](http://dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.1245675)

¹ Bu makale İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali Akyurt danışmanlığında Muhammed Oğuzhan Güner tarafından "Ferdinand Tönnies'in Sosyolojisi ve Alman Sosyal Bilim Geleneğindeki Yeri" başlığıyla hazırlanan ve 24.06.2019 tarihinde savunulan yüksek lisans tezinden, "Amerika'da Tönnies İzleri" başlıklı bölüm geliştirilerek türetilmiştir.

Öz

Sosyoloji tarihinde sosyologların gerçekleştirdikleri araştırmalar, ortaya koydukları kavramlar ve geliştirdikleri teoriler kadar, bunların gerek kendi dönemlerinde ve otantik ulusal sosyoloji ortamlarında gerekse farklı zaman ve zeminlerde nasıl karşılanıp anlaşıldıkları, nasıl bir etkiye sahip oldukları da önemli bir araştırma alanı olarak öne çıkmaktadır. Bu araştırmada Ferdinand Tönnies'in (1855-1936) Amerikan sosyoloji ortamını nasıl etkilediği üzerinde durulmaktadır. ABD'de Edward A. Ross'un 1901 yılında "Toplumsal Kontrol" başlıklı çalışmasında Tönnies'e yaptığı ilk atfı Tönnies'in 1904 yılında St. Louis Üniversitesi Bilim ve Sanat Kongresi'nde bizzat sunduğu "Toplumsal Yapının Güncel Sorunları" başlıklı bildiri takip etmiştir. Araştırma söz konusu ilk temaslardan başlayarak Tönnies'in Amerikan sosyologları tarafından farklı alımlanma biçimlerini teşhis etmeye çalışmaktadır. Bunlardan ilki (Parkçı okuma), Chicago Okulu'nun kurucularından Robert E. Park (1864-1944) özelinde cisimleşmekte, Tönnies'in temel kavram ve ayrımlarını Chicago'da yaşanan toplumsal dönüşümü anlamlandırmak için değerlendirmektedir. İkincisi (Sorokinci okuma) Pitirim A. Sorokin (1889-1968) özelinde karşımıza çıkmakta ve seçmeci, pedagojik ve bir ölçüde indirgemeci bir nitelik arz etmektedir. Üçüncü ve sonuncu okumada (Parsonşçı okuma) ise Tönnies, Talcott Parsons (1902-1979) tarafından ortaya konan "sistem olarak toplum" tasavvuru çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Anahtar kelimeler: Sosyoloji Tarihi, Alımlama, Amerikan Sosyolojisi, Alman Sosyolojisi, Ferdinand Tönnies

Abstract

In the history of sociology, the research conducted by sociologists, the

concepts they put forward and the theories they developed are significant fields or research. Recently, new research topics also attracted increasing attention such as how individual sociologists were received and understood in their own periods and authentic national sociological environments as well as in different times and grounds, and what kind of impact they had. This research focuses on how Ferdinand Tönnies (1855-1936) influenced the American sociological atmosphere. Beginning with the first reference to Tönnies in the United States in 1901 with "Social Control" and the first contact with Tönnies in 1904 when he presented a paper entitled "The Present Problems of Social Structure" at the St. Louis University Congress of Science and Art in 1904, Edward A. Ross attempts to identify the different ways in which Tönnies was received by American sociologists. The study argues that there are three modes of reception. The first of these is the Parkian reading, embodied in Robert E. Park (1864-1944), one of the founders of the Chicago School, who utilizes Tönnies' basic concepts and distinctions to make sense of the social transformation in Chicago. Secondly, we encounter the popularizing Sorokinian reading of Pitirim A. Sorokin (1889-1968), which is characterized as selective and to some extent reductionist. The Parsonsian reading, in which Tönnies is evaluated by Talcott Parsons (1902-1979) in the context of Tönnies' imagination of society as a system, is the last of the forms of reception discussed in this article.

Keywords: History of Sociology, Reception, American Sociology, German Sociology, Ferdinand Tönnies

Extended Abstract

Interactions between the German social sciences and American sociology have been prominent in the history of social sciences beginning from mid-19th century. One of the main actors of these interactions is the German sociologist Ferdinand Tönnies. This article focuses on how Tönnies influenced the social sciences in the United States of America (USA), and how his sociology was received. In this context, different ways and forms of Tönnies' receptions are discussed. When it comes to the reception of German sociologists in America, one can speak of selectivity and "Americanization".

Tönnies' relationship with American sociology first emerged in 1895 in an article he published in the "Archiv für Soziale Gesetzgebung and Statistik" titled with "The American Journal of Sociology" in which he emphasizes the importance of the Chicago school of sociology. Tönnies' emphasis is on the institutionalizing power of the journal for sociology, which is in line with Tönnies' own biography because he made great

efforts for the institutionalization of sociology in Germany.

In 1904, at the Congress of Arts and Sciences at the University of St. Louis, Tönnies gave a speech on current problems in which he explained the main concepts of his sociology, “Gemeinschaft” and “Gesellschaft”, and general sociological approaches. This speech would pave the way for Tönnies to be recognized in the USA. After 1904, American social issues began to be considered based on Tönnies’ concepts. Rural community studies work comes to the fore here. After these initial contacts, the focus shifted to the general reception of Tönnies’ sociology. The reception of Tönnies is categorized in three ways in this article: Based on the names of Park, Sorokin, and Parsons, the three forms of reception are categorized based on the reception of Tönnies.

The most comprehensive form of Tönnies’ reception in America can be seen in Robert E. Park, one of the most important figures of the Chicago School, who was about ten years younger than Tönnies, and his students. Although Park’s view of the social sciences was Darwinian, his close relationship with the German world of thought is undeniable. Park took courses in economics, *Geisteswissenschaften* and sociology from universities in Germany, but the most important name to be mentioned in the context of Tönnies is Friedrich Paulsen (1846-1908), Tönnies’ friend and teacher, whom he took courses from in Berlin. The reception of Tönnies, defined here as “Parkian reading”, has emerged as a result of adapting Tönnies’ basic concepts to the city of Chicago and rethinking the current situation of this city and evaluating the issue based on Tönnies’ concepts.

Sorokinian reading is evaluated in the context of theoretical reception. Another importance of Sorokinian reception is that it is effective in spreading a certain reception of Tönnies to the general public by including Tönnies in the sociology curriculum. It can be seen as “pedagogical reception” in terms of prioritizing the teaching purpose.

The third type of reception is Parsons’ adaptation of Tönnies to his own system theory. The uniqueness of Parsons’ reading, which understands Tönnies within the framework of the possibilities of the system theory and concept set he developed, lies in his interpretation and transmission of Tönnies within this theoretical context. The reflections of the Parsonsian reading can be clearly seen in Nisbet, Mitzman, and Adair-Toteff. Nisbet’s evaluation of Tönnies is close to the Parsonsian line. Therefore, when the Parsons-Tönnies influence is considered, it would be correct to liken it to a snowballing interest.

In sum, the relationship between the German and American academic worlds has been discussed with a particular focus on Tönnies. Tönnies and similar figures with strong theoretical backgrounds have the qualities to meet various needs in the context of social and scientific problems in America. One of the unique aspects of Tönnies' sociological theory is the presentation of the community-society binary as a tool for reading the modernization process. If we accept the premise that all sociologists are closer to one of these two extremes at the level of perspective, Tönnies himself appears as a figure who is closer to and gives weight to the pre-modern period. Considering a rapidly industrializing and modernizing social structure like the USA, where the dynamics of change are extremely strong, the importance of a figure like Tönnies, who has made the basic dynamics of pre-modern societies as well as the basic form of will that drives the relations in modern society his main object of research, is more clearly understood. A prominent picture in American readings of Tönnies also shows him as the pioneer of modernization theory. In this context, it can be argued that Tönnies left behind an enriching legacy. In this study, we have discussed this influence based on Tönnies' three receptions.

Giriş

Sosyoloji tarihinde, ulusal geleneklerin tek başlarına kaydettikleri ilerlemeler kadar, bunlar arasındaki karşılıklı temas ve etkileşimler de sosyolojinin dünyanın farklı coğrafyalarında gelişip kurumsallaşmasında etkili olmuştur. Örneğin 19. yüzyıl Almanya'sında sosyal bilim alanında gelişen "devlet bilimleri" (*Staatswissenschaften*) geleneği, farklı ülkelerde sosyal bilimlerin akademik kurumsallaşması ve sosyal bilim disiplinlerinin birbirinden ayrılmasına katkıda bulunmuştur (Gulbenkian Komisyonu, 2018, s. 25). Söz konusu geleneğin bir uzantısı sayılan Tarihi İktisat Okulu'nun yanı sıra Dilthey'in isimlendirmesiyle "tin bilimleri" (*Geisteswissenschaften*) ve Rickert'in kavramsallaştırmasıyla "kültür bilimleri" (*Kulturwissenschaften*) (Özlem, 2013, s. 59) de sosyoloji alanının kurumlaşması üzerinde yoğun olarak etkili olmuştur (Baş, 2014, s. 204; 2015, s. 133). Örneğin 1870'lerde Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) akademik sosyolojinin genişlemesine paralel olarak John Hopkins Üniversitesi'nde açılan ilk doktora programı Almanya'dan "ithal" edilmiştir (Calhoun, 2007, s. 19). İlk dönem Amerikalı sosyologlar Alman tarihselci geleneğinden yoğun oranda etkilenmiştir (Calhoun, 2007, s. 23). 20. yüzyılın ilk yarısında ABD'de sosyoloji alanında etkin olan; W. E. B. DuBois, Albion Small, Robert Park ve Talcott Parsons gibi isimlerin de aralarında bulunduğu çok sayıda sosyolog doktorasını Almanya'da tamamlamıştır (Calhoun, 2007, s. 32; Sica, 2007, s. 714).

Alman sosyal bilim ortamı ile ABD sosyolojisi arasındaki etkileşimlerin bir başka boyutu da Almanya'dan ABD'ye kısa süreliğine giden akademisyenler ve Almanca'dan İngilizce'ye yapılan tercümelemdir. Örneğin Max Weber 40 yaşındayken, 1904'te üç aylık bir ABD seyahati gerçekleştirmiş ve burada St. Louis Üniversitesi Bilim ve Sanat Kongresi'nin sosyal bilim oturumunda "Almanya'da Kapitalizm ve Kırsal Toplum" başlıklı bir bildiri sunmuştur (Scaff, 2004, s. 125-126). Almanya'dan ABD'ye göç eden akademisyenler de Alman sosyal bilimlerdeki gelişmeleri erken dönemde ABD ortamına aktarmıştır. Nitekim Weber'i bu konferansa davet eden Hugo Münsterberg (Kivisto ve Swatos, 1990, s. 151) ve Reinhard Bendix'in Weber'i ilk kez kendisinden duyduğunu belirttiği Louis Wirth (Kivisto ve Swatos, 1990, s. 150) bu göçmen hocalardandır. Alman sosyolojisinden erken dönemde yapılan tanıtımlar ve tercümelemler de bu etkileşimin önemli bileşenlerindedir. Örneğin Small *American Journal of Sociology*'de yaptığı yayınlarla, Georg Simmel ve Gustav Ratzenhofer başta olmak üzere başlıca Alman sosyal bilimcileri ABD sosyoloji kamusunun ilgisine sunmuştur (Calhoun, 2007, s. 15). Bu dönemde Herbert Spencer'in ABD ortamındaki yaygın etkisi, Small'un

“Alman tarihçilerinin en Spencer’cısı” olan Ratzenhofer’i merkeze alması sonucunu doğurmuştur (Breslau, 2007, s. 49).

Bir düşüncenin başka bir düşünsel ortamda alımlanmasının seçici ve bağlamsal boyutu, kültürel antropolojide Melville Herskovits tarafından “önceden var olan anlamların öğrenilen yeni kavramlara atfedilmesi” şeklinde tarif edilen “yeniden yorumlama” kavramı etrafında değerlendirilebilir (Kabakçı, 2014, s. 38). Sosyoloji tarihine alımlamaların tarihi olarak yaklaşan araştırmalarda (Akyurt, 2017) şu sorulara odaklanılmıştır: İlgili sosyoloğun hangi eserleri ve kavramları daha çok önemsenmiş, tercüme edilmiş ve atıf almıştır? Daha da ötesinde bunlar parçalı bir şekilde mi yoksa bütünlük içinde mi alıntılanmıştır? Özgün bağlamlarından başka bir bağlama taşınırken ne ölçüde farklılaşmıştır? Bu çalışmalarda bir sosyoloğun, dardan geniş gitmek üzere, (1) ampirik zemine ilişkin somut gözlem ve tespitlerinin mi, (2) ortaya attığı hipotezlerin mi, (3) “genel kuramsal yönelimler”inin mi, (4) “temel problem alanlarının tanımı”nın mı alımlamada öne çıktığı problematize edilmektedir (Levine, Carter ve Gorman, 2011, s. 66).

Avrupalı, özellikle de Alman sosyologların ABD’de alımlanması söz konusu olduğunda sıkı bir seçmecilikten ve “Amerikanizasyon”dan söz edilebilir. Örneğin Weber’in Almanya’nın en tanınan sosyologlarından biri haline geldiği 1909 tarihinde Columbia Üniversitesi’nde yazılan “Alman Sosyolojisi” (*German Sociology*) başlıklı bir doktora tezinde (Rudolf Stammler hakkında bir makalesinin künyesi dışında) Weber’in adının bile geçmemesi (Jacobs, 1909, s. 103), Amerikan sosyoloji ortamı ile Alman sosyoloji ortamı arasındaki mesafenin göstergelerindedir. Simmel örneğinde ise 1893-1910 arasında Small’un yaptığı çok sayıda tercüme vardır ama bunlar filozof tarafından çok sosyoloji (hatta sosyometri, formel/sistematik sosyoloji) alanına ait eserlerinden yapılmıştır (Wolff, 1950, s. xxiv). Nitekim Pierre Bourdieu’nun ABD’de kendi alımlanma biçimiyle ilgili öngörüsü de şu şekildedir: “Benimki gibi, Fransız entelektüel ya da akademik alanının belli bir durumunda, belli bir pozisyondan üretilen metinlerin Amerikan [bilimsel] alanında tahrif ve deformasyon olmadan kavranması zordur” (akt. Sallaz ve Zavisca, 2007, s. 22).

Alman sosyolojisinin Amerikan sosyolojisi üzerinde nasıl şekillendirici bir rol oynadığı incelenirken, özellikle ABD’de sosyolojinin kurumsallaşmasında etkili olan Chicago Okulu’nun Alman sosyologlardan ne derece etkilendiği incelenmelidir. Chicago Okulu tarafından İki Savaş Arası Dönem’de ortaya konan ampirik araştırmaları mümkün kılan teorik zemin ve bu zemini hazırlayan tartışmalar büyük ölçüde 19. yüzyılın

son çeyreğinde Almanya'da ortaya çıkmıştır. Almanya'da söz konusu teorik tartışmalara sosyoloji cephesinden en önemli ve erken katkıları yapan isimlerin başında da Ferdinand Tönnies (1855-1936) gelmektedir (Adair-Toteff, 2005; Jacobs, 1909; Mitzman, 1971; Bond, 2009). Tönnies Alman sosyolojisinin kurucu eserlerinden birini, modern topluma bakışta yeni bir paradigmayı ifade eden cemaat-cemiyet ayrımını yaptığı çalışmasını, 1881 gibi erken bir tarihte ortaya koymuştur. Ayrıca Almanya'da sosyolojinin kurumsallaşmasında önemli rol oynamış ve kurucu ortaklarından olduğu Alman Sosyoloji Derneği'nin ilk başkanı olmuştur. Bu bağlamda Tönnies'in Almanya'daki kurucu rolüyle, ondan belli ölçüde etkilenen Chicago Okulu'nun ABD'deki kurucu rolü arasında benzerlik kurmak mümkün görünmektedir. Bu çalışma ABD'de sosyolojinin kurumsallaşma aşamasında Alman sosyal bilim geleneğinin etkisinin spesifik bir görünümü olarak Tönnies'in alımlanma biçimlerine odaklanmaktadır. Tönnies ABD'de sosyolojinin kurumsallaştığı dönemde önemli düşünsel etkisi olmuş Alman sosyologların başında gelmektedir. Bu iddia Tönnies'in sosyolojik araştırma ve kavramlarının ABD sosyoloji ortamında hangi öncelik ve vurgularla, nasıl bir seçme mantığıyla alımlandığı üzerinde durularak tartışmaya açılmıştır. Tönnies ABD'de sosyoloji üzerine 1895'te bir yazı yazmış, 1901'de Tönnies'e ABD'de ilk atıf yapılmış, 1904'te Tönnies bizzat ABD'deki bir kongreye katılarak önemli bir bildiri sunmuştur. Bu çalışmada, söz konusu ilk temaslar ve bunları takip eden parçalı okumalardan sonra özellikle Park, Sorokin ve Parsons'un geliştirdikleri Tönnies alımlamaları üzerinde durulacaktır.

Amerika'da Bir Şövalye: İlk Temaslar

ABD'de sosyoloji ile kurulan ilişkide, özellikle 19. yüzyıl son çeyreği ile 20. yüzyıl ilk çeyreği göz önünde tutulduğunda, Alman sosyal bilim geleneğiyle temas başat rol oynamıştır. Tönnies de bu geleneğin bir temsilcisi, sosyoloji özelinde ise kurucu isimlerinden biri olarak bu temasın önemli bir aktörü sayılmalıdır. 19. yüzyıl dönümü itibariyle sosyolojinin kurumsallaşmasını tamamlamaya yakın fakat henüz tamamlamadığı Fransa ve Almanya gibi ülkelerdeki ününü yaygınlaştırmıştır. Gerek Fransa gerek Almanya örneklerinde sosyoloji başlangıçta kamu yönetimi ve iktisat alandaki makro sorunların çözümü bağlamında başvurulmuş bir disiplin olmuştur (Gulbenkian Komisyonu, 2018, s. 25). ABD'de de özellikle ağır sanayileşmenin etkilerinin hissedilmeye başladığı 20. yüzyıl başlarında Kıta Avrupası'nın sorunları hızlandırılmış biçimde yaşanmış ve bunlara çözüm üretmek için sosyoloji alanında pragmatik soruşturmalara yer verilmiştir (Calhoun, 2007). Bu doğrultuda doğrudan kent sorunlarına odaklanan saha araştırmaları temelli Chicago Okulu

olarak bilinen geleneğin özellikle Chicago gibi hızla göç alan ve sanayileşen bir kentte filizlenmesi tesadüf değildir. Bu araştırmanın düşünsel arka planında bu gerekçelerle Chicago Okulu'nun köken olarak Alman düşünce dünyasından ne gibi izler taşıdığı, Tönnies üzerinden ortaya konmaya çalışılacaktır.

Tönnies'in ABD sosyolojisiyle ilişkisinin ilk görünümü 1895 yılında yazılı formda ortaya çıkar. Tönnies, *Archiv für Soziale Gesetzgebung and Statistik* dergisinde yayımladığı *The American Journal of Sociology* (Tönnies, 1895) başlıklı dört sayfalık değerlendirme yazısında Morgan, Small, Ward, Fairbanks, Giddings, Walter Lippman, ve Mark Baldwin gibi sosyologları da anarak Chicago sosyoloji ekolünün önemini vurgular (Cahnman, 1977, s. 147). Tönnies 1895 yılında yazdığı bu kısa değerlendirmesinde Fransa'dan sonra ABD'de Chicago menşeli çıkarılan bu derginin önemini altını çizer. Tönnies'in vurgusu derginin sosyolojiyi kurumsallaştırıcı gücüne yöneliktir ki derginin bugün de yayımlanmayı sürdürdüğü düşünüldüğünde bu önem kendini ispatlamış sayılabilir (Tönnies, 1895, s. 723).

Tönnies'in ABD ile ilk fiziksel teması, bir başka deyişle ABD'de ilk bulunuşu ise bu yazıdan yedi sene sonra, 1904 yılında St. Louis Üniversitesi Bilim ve Sanat Kongresi'nde bir konuşma yapmaya davet edilmesiyle gerçekleşir. Tönnies'in konuşmasının önemi daha sonra ortaya çıkacaktır. Tönnies bu kongreden sonra Small'un girişimleriyle *American Journal of Sociology* dergisinin editörlerinden birisi olur (Cahnman, 1977, s. 147). Tönnies'in 1904 yılında kongreye sunduğu "Toplumsal Yapının Güncel Sorunları" (*The Present Problems of Social Structure*) başlıklı bildiri bir yıl sonra tam metin olarak yayımlanır (Tönnies, 1905). Bildiride öne çıkan temalardan biri, Tönnies'in "cemiyet" (*Gesellschaft*) olarak tanımladığı toplum tipinin kurumsal boyutunu vurgulaması ve onu şirkete benzetmesidir (Cahnman, 1977, s. 148). Tönnies'in cemaat-cemiyet (*Gemeinschaft-Gesellschaft*) ayrımında arzu edilen cemaat ile içerisinde yaşanan, seçime ve sözleşmeye dayalı, para ekonomisi üzerinde temellenen, şirket gibi işleyen cemiyet karşı karşıya konur. Tönnies cemaat ve cemiyet yapılarının yanı sıra, Avrupa'da ve dünyada sosyolojinin ayrı bir disiplin olarak gelişim aşamalarını ele alır. Sosyolojik teorinin araştırma nesnesi, biyolojik veya psikolojik doğal bir *entite* olmaktan çok, inşa edilmiş/üretilmiş bir kurumsal "yapı/şirket" (*corporation*) gibidir. Dini bakış açısı/inanış, bazı kurumsal yapıları gerçek, organik, mistik ve hatta aşkın varlıklar olarak görmeye neden olabilir. Fakat bunlar felsefi açıdan eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutulmalı ve hepsinin birer insan üretimi olduğu göz ardı edilmemelidir. Öte yandan felsefenin son sözü nominalizm

(adçılık) değildir. Kurumsal yapılar muhayyel, inşa edilmiş, uzlaşmış, insanlar tarafından adlandırılmış olmanın ötesinde bir gerçeklik boyutu da barındırır. Modern toplum ve devlette, kamu gücü ile özel mülkiyet arasındaki ilişki ise bireyci ve nominalist bir anlayışa tekabül eder. Bildirinin sonunda da başlığa taşıdığı “toplumsal yapının güncel sorunları”nı özetler (Tönnies, 1905, s. 588).

1895 yılındaki dönemin ABD sosyolojisi ile teması ve 1904 yılında bizatihi yukarıda ana hatlarına yer verilen ABD’de katıldığı kongre Tönnies’in ABD sosyolojisiyle ilişkisine dair ilk iki temel göstergedir. Tönnies 1904’teki doğrudan temasından önce de ABD’de bilinen, atıf yapılan, hakkında çalışmalar yapılan bir isimdir. ABD’de Tönnies ilgisinin belki de ilk gerekçesi 1890’larda, “kırsal cemaat/topluluk çalışmaları”nın (*rural community studies*) (Tönnies, 1909) 1900’lerin başında ABD coğrafyasında oldukça popülerleşmesi (Cahnman, 1977, s. 148) ve konunun teorik zemininin Tönnies tarafından geniş kapsamlı bir biçimde değerlendirilmesinde bulunur. “Kırsal cemaat çalışmaları”ndan önde gelen isimlerinden Edward A. Ross *Social Control* (1901) başlıklı çalışmasında cemaat bağlarını derinlemesine analiz eder ve bu analiz Tönnies’in cemaat analizine oldukça yakın yorumlar barındırır. Hatta 1904’teki kongreden üç yıl önce 1901’de ABD’de Tönnies’e ilk atıf yapan kişi de Ross’tur (Cahnman, 1977, s. 149). ABD kırsal yaşamındaki sosyal ilişkilerin hızlı dönüşümünü tartışan Ross için buradaki temel değişken, paranın dönüştürücü gücüdür. Bu yaklaşım Tönnies’in cemaat bağlarının çözülmesine ilişkin yorumunu yankılar (Cahnman, 1977, s. 149). Elbette Ross’un üzerindeki Tönnies etkisi düşünülürken ABD’de ve Avrupa’daki kır yaşamının farklılıklar taşıdığını akıldan tutmak gerekir. Kıta Avrupası’ndaki anlamıyla bir köy yaşamı ABD’de geçerli olmadığı için Tönnies’in cemaat kavramı ABD kır yaşamı bağlamında doğrudan ithal edilmez, bir *yeniden yorumlamaya* tabi tutulur. Nitekim Ross da tartışmasını bu farkı gözeterek ve kendi ihtiyacını karşılayacak biçimde yürütür (Cahnman, 1977, s. 149).

Tönnies, ABD’de kır sosyologlarının yanı sıra (aynı zamanda Tönnies’in damadı olan) Rudolf Heberle, Charles P. Loomis ve Albert Salomon’un da dikkatini çekmiştir (Cahnman, 1977, s. 151). Heberle Tönnies sosyolojisini *American Journal of Sociology* dergisinde (1926 yılında Wirth’in yaptığına benzer şekilde) ana hatlarıyla ve derli toplu biçimde aktarırken (Heberle, 1937), Loomis Tönnies’in *Cemaat ve Cemiyet* eserini Almanca’dan İngilizce’ye (1940 yılında) çevirir ve kapsamlı bir giriş yazısı kaleme alır. Bu çeviri Almanca’nın cümle yapısının Loomis’in de ifade ettiği şekliyle İngilizce’ye aktarılmasının zorluklarına rağmen

oldukça başarılı bulunmuş ve *Cemaat ve Cemiyet* ABD’de doğrudan bu çeviri üzerinden okunup etkili olmuştur. Örneğin *Die Sitte* eserinin A. J. Borenstein tarafından 1961 yılında yapılan İngilizce çevirisi neredeyse hiç alıntılanmamışken, Loomis’in *Cemaat ve Cemiyet* çevirisinin yaygın olarak atıf alması, başarısını ve etkisini kanıtlar niteliktedir (Cahnman, 1977, s. 153). “Modern sosyoloji Tönnies’in büyük eseri olmadan düşünülemez” diyen Salomon’un (1936, s. 348) makalesi de 1930’ların ortalarında ABD’de esen Tönnies rüzgarını özetler niteliktedir.

Tönnies’in ilk temasları ele alındıktan sonra ABD’de Tönnies’e atıf yapan diğer çalışmaların da anılması yerinde olacaktır. Philip P. Jacobs’ın 1909 yılında Columbia Üniversitesi’nde hazırladığı, Alman sosyolojisinin tarihsel gelişimini ele alan doktora tezi¹ Tönnies’in *Cemaat ve Cemiyet* eserinde yaptığı psikolojik ve sosyolojik tahlillerle “irade” (*will*) kavramına yer verir (Jacobs, 1909, s. 8). Jacobs’a göre (1909, s. 8) Tönnies toplumsal süreçleri psikolojik olarak kavramış ve Alman sosyolojisinde daha etkili bir isim olan Simmel de bu yaklaşımı ileri taşımıştır. Jacobs, Tönnies’in cemaat ve cemiyet analizini Rousseau ve Hobbes üzerine inşa ettiğini ifade eder (Jacobs, 1909, s. 25). Cemaatin psikolojik özünü “doğal/organik irade” (*Wesenwille, essential will*), cemiyetinkini ise “seçim iradesi” (*Willkür, expressed will*) oluşturur (Jacobs, 1909, s. 27). Jacobs’ın Tönnies’i aktarmasındaki temel gaye, (Durkheim’da organik ve mekanik dayanışma şeklinde karşımıza çıkan) organik-mekanik birlik ayrımını açıklamaktır. Jacobs’a göre cemaat ilişkileri mekanik dayanışmaya, cemiyet ilişkileri ise organik dayanışmaya denk düşer (1909, s. 27). Jacobs son olarak yine psikolojinin Tönnies sosyolojisindeki önemli yeri bağlamında Tönnies’in belirli yönleriyle Wundt’un *Völkerpsychologie* kitabı arasındaki ilişkinin altını çizer (1909, s. 27). Jacobs’un bu çalışmasına bakıldığında tüm kitap boyunca dönemin Alman sosyolojisinde etkili olmuş isimleri (Max Weber ismi hariç) zikrederek genel anlayışlarını betimsel düzeyde aktardığı görülür ve bunlar arasında Tönnies önemli bir yere sahiptir (Jacobs, 1909).

ABD’de Tönnies ilgisinin buraya kadar aktarılan temaslar ve parçalı okumalar dışında, üç dönemde üç farklı kanaldan ilerlediği söylenebilir: Bunlar arasında öne çıkan ve kronolojik olarak da önce gelen okuma biçimi Chicago Okulu’nun kurucularından Robert E. Park’a (1864-1944) aittir. Tönnies’in temel kavram ve ayrımlarını Chicago’daki toplumsal dönüşümü yorumlamak için seferber eden Parkçı okuma, Tönnies’in ABD’de alımlanma biçimleri arasında en kapsamlı olanıdır. İkinci olarak Pitirim A. Sorokin (1889-1968), Louis Wirth (1897-1952) ve

¹ Tezde danışman bilgisi mevcut değildir.

Robert H. MacIver (1882-1970) (sırasıyla Harvard, Chicago ve Columbia Üniversiteleri) gibi isimler tarafından ortaya konan, pedagojik amaçlar taşıyan, seçmeci ve bir ölçüde indirgemeci alımlama ise “Sorokinci okuma” başlığı altında ele alınmıştır. Üçüncü Tönnies alımlamasını belirleyen isim ise Harvard’da Sorokin’in halefi olan Talcott Parsons (1902-1979) olmuştur. Parsonsçı okuma Tönnies’i toplumun bir sistem olarak tahayyül edilmesi bağlamında alır ve kendi teorisini destekleyen dayanaklardan biri kılar. Bu isimler hem sosyolojiyi ABD’de kurumsallaştırmada etkileri hem de dünya sosyoloji literatüründeki ağırlıkları açısından önemlidir. Tönnies’in ABD ve dolaylı olarak dünya sosyolojisinde iz bırakması da, Park etkisindeki Chicago Okulu ve Parsons başta olmak üzere (Cahnman, 1977, s. 148), bu üç okuma biçimi üzerinden etkisini sürdürülebilmesine bağlı olmuştur.

Tönnies’i Chicago’ya Uyarlamak: Parkçı Okuma

Tönnies’in ABD’deki alımlanmasının en kapsamlı biçimi Chicago Okulu’nun önemli isimlerinden, Tönnies’ten on yaş kadar genç olan Robert E. Park ve öğrencileri² üzerinde görülebilir (Cahnman, 1977, s. 157). Park’ın toplum bilimlerine bakışı her ne kadar Darwinci temelden gelse bile Alman düşünce dünyasıyla yakın ilişkisi de yadsınamaz. Park iktisat, tin bilimleri ve sosyoloji alanında Georg Friedrich Knapp, Wolfgang Windelband ve George Simmel gibi isimlerden ders almıştır; fakat Tönnies bağlamında anılması gereken en önemli isim Berlin’de ders aldığı Friedrich Paulsen’dır (1846-1908) (Cahnman, 1977, s. 155). Paulsen ölünceye değin Tönnies’in hocası ve dostu olmuş, Tönnies’in akademik yaşamını belirgin biçimde etkilemiştir (Carstens, 2013, s. 59).

Park’ın 1904 yılında Heidelberg Üniversitesi’nde yazdığı doktora tezinde “Kitle ve Kamuoyu” (*Masse und Publikum*) eserinde Tönnies’e doğrudan atıf yoktur, fakat Tönnies’e tezinin bir kopyasını gönderir ve Tönnies de 1920 tarihli “Büyük Kitle ve Halk” (*Die grosse Menge und das Volk*) adlı eserinde Park’a atıf yapar. Burgess ve Park da 1921 yılında yayımlanan “Sosyoloji Bilimine Giriş” (*Introduction to the Science of Sociology*) başlıklı eserlerinde Tönnies’e atıf yapar (Cahnman, 1977, s. 155).³ Park’ın Tönnies’te gelenek (*Sitte*) ve irade (*Wille*) kavramlarına

² Everett Hughes (1897-1983), Louis Wirth (1897-1952), Robert Redfield (1897-1958) ve Howard Becker (d. 1928) gibi isimler burada anılabilir.

³ Bu atıfta *Cemaat ve Cemiyet* eserine gönderme yoktur. Tönnies atıfları ağırlıklı olarak *Die Sitte* eserinden seçme başlık ve kavramlardır (Cahnman, 1977, s. 155). Burada alışkanlık, gelenek, birey ve genel irade ile sosyal-psikolojik çağrışımlı kavramlar tercih edilir. Tönnies’in ABD ile temaslarından söz etmeden ABD’deki Tönnies alımlamasından bahsedilemeyeceği görüşünü vurgulayan Cahnman’ın 22 sayfalık “Toennies in America” makalesi Tönnies’in ABD’deki alımlanışı konusunda yapılan çalışmaların başında gelir

odaklanması (Park ve Burgess, 1921, s. 101) Tönnies'in sadece cemaat-cemiyet ayrımıyla değil, kamuoyu düşüncesi üzerine yürüttüğü tartışma ile de ilgilendiğinin göstergesidir. Bu karşılıklı farkındalık ve etkileşimin daha sonra Chicago Okulu'nun temel araştırma konuları arasında yer alan kolektif davranış soruşturmalarına da öncülük ettiği iddia edilebilir (Cahnman, 1977, s. 156).

Tönnies'in insanların kolektif hareket etmesindeki örüntüyü gözlemlemesindeki bakış açısıyla Blumer'in kolektif davranış teorisinde kullandığı bakış açısı oldukça benzerdir. Cahnman'a göre bu, Tönnies ve Blumer arasında neredeyse anonim ve gizli bir ilişkinin mevcudiyetine işaretir (Cahnman, 1977, s. 156). Burada amaç, Tönnies ile Blumer arasındaki perspektif ya da metodoloji yakınlığı-farklılığının ötesinde, Tönnies ile Chicago Okulu arasındaki etkileşimin ve Tönnies'in Chicago Okulu tarafından alımlanma biçiminin Park üzerinden tespit edilmesidir.

Cahnman Park'ın kapsamlı ve pragmatik bir yoruma ihtiyaç duyduğunu belirtir ve Maine, Durkheim, Simmel, Vinogradoff, Ross, Cooley gibi isimlerden ziyade Tönnies'in bu tarz bir yoruma kapı açma ihtimalinin daha fazla olduğunun altını çizerek Park'ın Tönnies ilgisinin temelinde atıfta bulunur (Cahnman, 1977, s. 156): Park modern, kentleşmiş ve sanayileşmiş toplumu; kırsal alandan metropol merkezlerine göç eden insan kitlelerinin oluşturduğu yeni ilişki ağlarını, insan ilişkilerinde meydana gelen büyük dönüşümleri anlamasına yardımcı olacak bir bakış açısı peşindedir. Tönnies'in ortaya koyduğu teorik çerçeve de Park'ın bu beklentisine son derece uygundur (Cahnman, 1977, s. 156). Park'ın Tönnies dışında ilişki kurduğu diğer isimlere bakıldığında da aynı ihtiyaç ve bakış açısı göze çarpmaktadır. Nihayetinde Chicago Okulu'nun sosyolojinin ABD'de kurumsallaşmasına katkısı düşünüldüğünde, bunda modern kentte dönüşen insan ilişkilerinin sosyoloji vasıtasıyla anlaşılıp açıklanmasının payı yadsınamaz boyuttadır. Bu etkilerden bir diğeri de Park'ın aile değerlerini esas alan "kutsal toplum" (*sacred society*) ile piyasa koşulları temelinde şekillenen "seküler toplum" (*secular society*) arasında yaptığı ayırmada görülür⁴ (Cahnman, 1977, s. 157). Bu ayırım doğrudan Tönnies'in cemaat-cemiyet ideal tiplerinin analogik olarak

(Cahnman, 1977).

⁴ Parkçı okuma altında değerlendirilebilecek bir okuma biçimi de Howard S. Becker'a aittir. Becker'a göre Park'ın "kutsal toplum" ve "seküler toplum" ideal tiplerinin fikir babası Tönnies'tir (1932, s. 223). Park'tan sonra Becker da bu ikiliği geliştirir. "İzole kutsal yapı" (*isolated sacred structure*) ile "erişilebilir seküler yapı ayrımı" (*accessible secular structure*) kavram çifti, Becker tarafından kültürel yapıyı analiz üzere ortaya atılmıştır. Becker "Sekülerleşme Üzerine Çalışmalar: İyonya ve Atina" (*Ionia and Athens: Studies in Secularization*) adlı eserinde bu kavram setini geliştirir (Cahnman, 1977, s. 157).

ABD toplumunda yeniden düşünülmesi anlamına gelir⁵.

Burada “Parkçı okuma” olarak tanımlanan Tönnies alımlaması, Tönnies’in temel kavramlarının Chicago kentine uyarlanması ve bu kentin 1800’lü yılların sonlarında geçirdiği dönüşüm üzerinden yeniden düşünülüp değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu okumada Tönnies’in teorik zeminde tartıştığı meseleler Chicago kenti gibi hızlı sanayileşen ve modernleşen kent üzerinde sınanmasıdır (Abbott, 2014). Parkçı okuma biçiminde Tönnies’in yeni bir toplumsal bağlamda değerlendirilmesi söz konusudur. Bu *yeniden yorumlama* sonrası belirgin olarak görülen husus ABD’ye özgü kavram setleri vasıtasıyla Chicago özelinde Tönnies’in kavramları ve sosyolojik düşüncesi değerlendirilerek özgün biçimde bir sonuca varır. Bu sonuç Tönnies’ten hareketle, onun sosyoloji yaklaşımının ABD’nin Chicago kentinin özgül ve özgün sorunlarına uyarlanması girişimidir. Bu bağlamda Parkçı okuma biçimi olarak nitelendirdiğimiz Tönnies yorumlamaları karşımıza çıkmaktadır. Tönnies’in teorik düzlemde sosyolojik tahayyül yordamıyla geliştirmiş olduğu kavramlar, bu okuma biçiminde ismi zikredilen sosyologların ağırlıklı Chicago kentinde ampirik ve pratik karşılıklarıyla görülen kavramlar şeklindedir. Bu okuma biçimini sadece cemaat-cemiyet ayrımı gibi birkaç kavramı esas almayıp Tönnies’in kavramsal ve teorik katkısını daha zengin bir biçimde aktarması açısından “bütüncül alımlama” (*holistic reception*) olarak; Tönnies’in kavramlarını yeni bir toplumsal bağlama uyarlama çabası içermesi açınsansa “uyarlayıcı alımlama” (*adaptive reception*) veya “uygulamalı alımlama” (*applied reception*) olarak niteleyebiliriz.

Tönnies’i Amerika’da Yaygınlaştırmak: Sorokinci Okuma

ABD sosyolojisinde Tönnies’in cemaat-cemiyet ikilisine benzeyen bir ikili toplumsal grup tipleri ayrımı Charles Cooley (1864-1929) tarafından 1909 yılında yapılmıştır.⁶ Cooley’in sosyal psikoloji alanında birincil ve

⁵ Park’ın öğrencilerinden, Meksika’da cemaat yapısı üzerine çalışmalarıyla öne çıkan Robert Redfield’in folk ve şehir toplulukları (*folk society-urban society*) ayrımı da benzer bir biçimde Tönnies’in cemaat-cemiyet ikilisini yankılar (Redfield, 1930). Park’ın Tönnies’le ilgilenen bir diğer öğrencisi de Louis Wirth’tir. Wirth’in (1938) “Bir Yaşam Biçimi olarak Kentlilik” (*Urbanism as a Way of Life*) başlıklı makalesindeki Tönnies okuması ilişkiler ağı bağlamında kırdan kente göçle yaşanan dönüşümün irdelenmesi üzerinedir. Park’ın Tönnies okuması yeni bir toplumsal bağlamı temel alırken, Sorokin Tönnies’in teorik katkısını kendi içinde yeniden yorumlamakla yetinir. Wirth’in Tönnies okuması da bu açıdan Sorokinci okumaya benzediğinden bir sonraki bölümde, Sorokin’le birlikte değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

⁶ Aralarında düşünsel bir yakınlık olsa da Cooley ile Tönnies’in birbirlerinin çalışmalarından haberdar olduklarına dair herhangi bir kanıt yoktur (Cahnman, 1977, s. 147). Cooley’in birincil grup daha çok çocuklukta sosyalleşme sürecinde yer alan sosyal psikolojik

ikincil gruplar arasında yaptığı popüler ayrım ile Tönnies'in cemaat-cemiyet ayrımı arasındaki benzerlik, ABD'de esen Tönnies rüzgarının temel motivasyonunu taşımaktadır gibi yüzeysel yaklaşımlara neden olmuştur, fakat temelde Cooley kavram ikiliği kullanma konusunda bir benzerlik taşısa da doğrudan Tönnies ile ilişkisi mevcut değildir (Cahnman, 1977, s. 154). Burada birazdan değinilecek Sorokin, MacIver, Paustian gibi isimlerin çalışmalarının tamamının doğrudan Tönnies'in sosyolojisi üzerine yazılmış (ağırlıklı olarak cemaat-cemiyet ideal tipleri üzerine) değerlendirme, inceleme ve ders kitapları (*textbook*) olduğu görülür.

Cooley'in erken dönemli teorik uyarlamasına paralel olarak konumlandırılacak "Sorokinci okuma" da Sorokin (1928) başta olmak üzere Wirth (1926), MacIver (1914)⁷, Paustian (1943) gibi isimler tarafından ortaya konmuştur. Bu ikinci alımlama biçiminin ilk özelliği, Tönnies'i sahaya uygulamaktan ziyade, teorik açıdan konumlama ve geliştirme çabası içine girmesi, diğer sosyologlarla ilişkilendirip karşılaştırmasıdır. Burada Tönnies'i sosyolojik bir araştırma programı için seferber etmekten çok, sosyoloji tarihi içinde ve diğer sosyologlar arasında konumlandırmak gibi bir ilgi öncelikli görünmektedir. Nitekim Sorokin, Simmel ile birlikte sosyolojizm ekolünün önemli temsilcilerinden saydığı (Sorokin, 1994, s. 57) Tönnies'in "cemaat" kavramının Durkheim'in sonradan geliştirdiği "mekanik dayanışma"ya karşılık geldiğini savunur (Sorokin, 1994, s. 59). Sorokin'in söz konusu yaklaşımı bu açıdan bakıldığında "teorik alımlama" (*theoretical reception*) olarak nitelenebilir.

Sorokinci okumanın ikinci özelliği, Tönnies'e sosyoloji müfredatında yer açmak suretiyle belli bir Tönnies alımlamasının genele yayılmasında etkili olmasıdır. Öğretim amacını öncelemesi açısından "pedagojik alımlama" olarak görülebilir. Tiryakian'ın da vurguladığı gibi bir kavram veya düşüncenin popülerize edilerek yaygın kesimlere ulaştırılması aynı zamanda onun üreticisinden/kaynağından koparılmasını ifade eder (Tiryakian, 1979, ss. 218-219). Bu anlamda Sorokinci okuma da bağlamından koparma, basitleştirme, indirgeme, kolaylaştırma gibi boyutları akla getirir. Bir sosyoloğun belirli kavramları seçilip kullanılırken diğer kavramlarının göz ardı edilmesini ifade eden "seçmecî alımlama" (*selective reception*) ile benzerlik gösterir (Sieweke, 2014, s. 537; Ünlü ve Akyurt, 2022).

süreci kast ederken Tönnies daha çok irade (*Wille*) kapsamında tahayyülünü geliştirir (Cahnman, 1977, s. 149). Fakat yine de teorik açıdan Cooley ve Tönnies'in bu kavramları ortak bir zeminde buluşmaktadır.

⁷ Bu kısa yazısından hareketle 1937 yılında *Society: A Textbook of Sociology* başlıklı kitabını kaleme almıştır (MacIver, 1937).

Nitekim Tönnies'in "cemaat" ideal tipinin Durkheim'in "mekanik dayanışma"sına tekabül ettiği şeklindeki yaygın yorumun çıkış noktası da Sorokin'dir (Cahnman, 1977, s. 154). Sorokin'in, Tönnies'in anlaşılmasını kolaylaştırmak adına, mekanik dayanışma ile cemaat ideal tipi arasında geliştirdiği yakınsama metodolojik olarak yetkin bir sonuç doğurmaz (Cahnman, 1977, s. 154). Sorokin'in ilerleme öncesi bir durumu ifade eden mekanik dayanışma ile çok daha kapsayıcı bir şekilde ele alınan cemaati özdeşleştirmesi, Tönnies'in ilgili kavramının eksik ya da tek yönlü anlaşılması anlamına gelmektedir. Sorokin'in Tönnies alımlamasında, cemiyet bir kere gerçekleşince bir daha cemaate dönüş olmayacağı şeklindeki yorum baskındır. Halbuki Tönnies'te bu sadece bazı durumlarda geçerlidir.

Sorokin'in Tönnies'e ilişkin yanaltıcı bir diğer yorumu da, Simmel gibi Tönnies'in de formel sosyoloji alanında değerlendirilmesi gereken bir sosyolog olduğudur (Cahnman, 1977, s. 154). Halbuki Simmel'in sosyolojisi ile Tönnies'in sosyolojisi formel sosyoloji çatısında birleştirilebilir nüvelere sahip değildir (Güner, 2019, ss. 20-22).⁸ Bu açıardan bakıldığında Sorokinci okumada Tönnies'in kuramının bütünlüklü olmaktan çok parçalı bir biçimde aktarıldığı, hatta farklı bir bağlama taşınırken teorik açıdan uyumlu olmadığı bir çerçeve içinde yeniden şekillendirildiği görülmekte, bu da bir tür "çelişkili alımlama" (*contradictory reception*) (Precht, 2021) örneği teşkil etmektedir.

Sorokinci okumayı geliştiren önemli figürlerden biri Alman asıllı, Almanya'da eğitim gören göçmen Amerikalı sosyologlardan Louis Wirth'tir. Wirth'i Chicago Okulu'ndan öğrencisi olmasına rağmen Parkçı değil de, Sorokinci okuma başlığı altında değerlendirmemizin sebebi bakış açısının ve Tönnies'i kavrayışının Sorokin'in metodolojik yaklaşımına paralel olmasıdır (Cahnman, 1977, s. 156). Wirth'in Tönnies okuması Park'ın Tönnies'i yeni bir toplumsal bağlama uyarlamaya odaklanan yaklaşımından çok, Sorokin'in Tönnies okumasında öne çıkan teorik açıdan yorumlama çabasına yakındır. Wirth'in Tönnies aktarımı onu yorumlayarak aktarmak düzeyinde kalmıştır.⁹ Bu yorumlama da Sieweke'nin isimlendirmesiyle "seçmeci alımlama" (*selective reception*)

⁸ Öte yandan Simmel'in ABD'de 1900'lerde henüz "modernitenin sosyoloğu" olarak değil de, grup sosyolojisi, sosyometri ve formel sosyoloji ekseninde okunduğu hatırlanırsa, Sorokin'in ikili bir toplum tipolojisi geliştiren Tönnies'i de grup/ilişki tipleri itibariyle ele alıp Simmel ile Tönnies arasında böyle bir paralellik görmesi daha anlaşılır bir hal alabilir.

⁹ Wirth diğer çağdaşları gibi Tönnies'i kendi sosyolojik yaklaşımıyla harmanlayarak aktarmıştır. Çağdaşlarının aksine nispeten Tönnies'i anmış olması bahsi geçen iz sürmeye yardımcı olmuştur.

(2014, s. 537) şeklinde meydana gelmiştir.

Tönnies hakkında *American Journal of Sociology* dergisinde 1926'da yayımladığı makalesinde Wirth, Tönnies'in Hobbes, Spencer ve Maine isimlerinden etkilendiği belirtilir; fakat Marx'a yer verilmez (Cahnman, 1977, s. 154). Kuşkusuz Tönnies'in *cemiyet* analizi, temelini büyük ölçüde Marx'a borçludur (Tönnies, 1887). Benzer şekilde birincil grup ve ikincil grup kavramlarıyla ünlenmiş Charles Cooley (1864-1929) ile Tönnies arasında kurulan analoginin de kaynağı da Wirth'in değerlendirmesidir. Bu yorum açısından bakıldığında Cooley'in grup çözümlemesi Tönnies'in cemaat çözümlemesiyle benzeşir. Wirth'e göre Cooley, Tönnies'in cemaat kavramını yeniden düşünüp ABD toplumu üzerinden yorumlayarak birincil ve ikincil gruplar kavramlarını geliştirir (Wirth, 1926).

Wirth aynı zamanda Chicago Okulu'nun önemli temsilcilerindedir. Tönnies'in sosyoloji alanında yaptığı katkıları, öncelikli olarak kendi ülkesi ABD'de, dolaylı olarak da İngilizce konuşulan diğer ülkelerde tanıtma işlevi üstlenmiştir. ABD yaygın olarak göç alan ve hızla sanayileşen bir ülkedir. Chicago ise ABD'nin laboratuvar olarak nitelenebilecek kadar toplumsal sorunlara sahip bir kentidir. Burada kurumsallaşan Chicago Okulu (Abbott, 2014), kentin ABD'nin ağır sanayileşmesine paralel olarak 20. yüzyılının başlarında yaşadığı toplumsal sorunlara çözüm ararken sosyolojik alanda temel referans noktalarından birisi Alman filozofları ve sosyologları olup olmadığı tartışma konusudur. Alman toplumunun dinamiğinin izinin sürülmesi, eğer böyle bir çaba veya iz mevcut ise, bu uğurda Tönnies Wirth'in tanıtıcı rolü bakımından örnek olabilecektir (Güner, 2019, s. 32).

Tönnies'in odaklandığı cemiyet (*Gesellschaft*) analizi, bireysel bir ilgiyi yansıtmaz. Tönnies'le aynı çağı paylaşan Alman sosyologlarının neredeyse tamamı, bu konuyu odak noktalarına konumlandırmış, üstelik bakış açısı olarak da cemaat (*Gemeinschaft*) ile karşılaştırma bağlamında ele almışlardır. Tönnies adeta ele aldığı her konuyu ısrarla bu ikilik bağlamına aktarmaktadır. Nitekim temel dikotomilerden hareket etmesi, Simmel gibi Wirth'in de toplumu analiz edip sosyoloji anlayışını geliştirmesinde kurucu bir etkiye sahiptir. Wirth'in dokuz sayfalık kısa ama yoğun değerlendirmesi, Tönnies düşüncesine dair Amerikan pragmatizmine uygun seçmeci bir yaklaşım ortaya koyar. Bu yaklaşımın öne çıkan özelliği, kaynak metne kendi beklenti ufku ve ihtiyaçları çerçevesinde başvurmasıdır. Wirth'in Tönnies alımlamasında görüldüğü gibi, Amerikan pragmatizminin bir ortamdaki yaygınlığının, otantik kaynağa birebir uyumlu aktarım şartını rafa kaldırarak, seçmeci

alımlamaları teşvik ettiği söylenebilir (Güner, 2019, ss. 32-33).

Wirth'in 1938 tarihli "Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlilik" (*Urbanism as a Way of Life*) başlıklı makalesinin odak noktasındaki "kent toplumu" nu ele alınışı, Tönnies'in "cemiyet" (*Gesellschaft*) yahut Simmel'in "burjuva toplumu" (*bürgerliche Gesellschaft*) analizlerini andırmaktadır (Güner, 2019, s. 33). Wirth (1926, s. 412) Tönnies sosyolojisinin özünü kendi perspektifinden şöyle aktarır:

Tönnies Hobbes'tan, Spencer'dan ve Sir Henry Maine'den etkilenmiştir. Tönnies'in sosyolojiye yaptığı en büyük katkı kurmuş olduğu cemaat-cemiyet dikotomisidir. Bu ikilik doğal ve yapay karşıtlıkları ifade eder. İki tür sosyoloji vardır: genel ve özel. Özel sosyoloji kendi içerisinde saf, uygulamalı ve ampirik sosyoloji olarak üçe ayrılır. Tönnies'in en büyük üç eseri ise Cemaat ve Cemiyet, gelenekleri anlattığı Die Sitte ile toplumsal hareketleri ve kamuoyunu anlattığı Kritik der öffentlichen Meinung'dur.

Wirth Tönnies'in bakış açısını okuyucuya kestirmeden sunduktan sonra Schaeffle, Lilienfeld, Gumplowicz, Ratzenhofer, Wundt, Bücher ve Sombart gibi isimleri (Güner, 2019, s. 33) anarak Amerikan sosyolojisi ile Alman sosyal bilimleri (sadece sosyoloji değil, antropoloji ve psikoloji de) arasındaki ilişkinin eskiliğinin altını çizer. Simmel'in Amerikan sosyolojisi açısından ayrıcalıklı konumuna değindikten sonra Almanya'da sosyolojinin kurumsallaşmasında Max Weber, Ernst Troeltsch, Othmar Spann, Franz Oppenheimer, Alfred Vierkandt, Leopold von Wiese gibi isimlerin (Güner, 2019, s. 33) yanı sıra Ferdinand Tönnies'in ayrıcalıklı rolünden söz eder. Wirth'in bu sözlerine Amerikalı sosyologların Alman sosyologlarına bakışında yaygın bir tavrı yansıtan bir yorum eşlik eder. Bu yoruma göre Alman sosyologlarının çoğunluğu, Kant başta olmak üzere filozoflarla ve felsefeyle kurdukları ilişkiden kopamaz, metafizik ya da epistemolojik sayıtlara kapılırlar. Bu noktada Wirth iki ismi Alman sosyolojisinin bu genel eğiliminden öteye geçenler olarak öne çıkarır (Güner, 2019, s. 33): Simmel ve Tönnies bu sınırlılığı aşarak Amerikan sosyolojisi üzerinde etki oluşturabilmiş nadir isimlerdendir (Wirth, 1926, s. 414):

Kant'ın varlığından beri Almanya'daki sosyal bilimler; bakış açılarını, metodolojilerini, kavramsal sistemlerini ve günün hâkim felsefi düşüncesi ekseninde sorunlarını belirlemeleri konusunda katı bir şekilde koşullandırılmıştır. Her sosyolog, kendisini dönemin hâkim felsefe kuramlarına atıfta bulunarak çalışmalarını oluşturmayı ve çalışmalarını dönemin önde gelen felsefi düşüncelerinden birine ya da

bir başkasına uygun yörengeye yerleştirmeyi uygun bulmuştur. Sonuç olarak sosyologlar, yazdıkları her bir sosyolojik esere iyi kötü metafizik bir mantıkla ya da epistemolojiyle önsöz eklemişlerdir. Bu durumu aşamayanlar Amerikan sosyolojisinde kendilerine yer bulamamışlardır.

Wirth'in bu yorumu yukarıda bahsettiğimiz araçsal pragmatizm vurgusuyla paralellik taşır. Alman sosyolog ya da filozofların kopamadığı metafizik ve epistemolojik sayılıtlardan Wirth'e göre Tönnies ve Simmel kurtulmuştur. Dolayısıyla Wirth için Tönnies'i de pragmatik açıdan değerli kılan unsurlardan birisi budur. Yani ontolojik olarak kurulan ilişkiler sosyolojinin ampirik imkanlarıyla oluşturulacaktır, ki bu da Chicago Okulu'nun muhtevasıyla doğrudan örtüşmektedir.

Erwin Carl Paustian'ın (1943) Northwestern Üniversitesi'nde (Illinois) Arthur J. Todd¹⁰ danışmanlığında yazdığı "Ferdinand Tönnies Sosyolojisi" (*The Sociology of Ferdinand Tönnies*) başlıklı doktora tezi de Sorokinci alımlamanın özelliklerini yansıtmaktadır. Tönnies'in sosyolojisinin ana hatlarını betimsel biçimde ortaya koyan Paustian önsözde Tönnies'in irili ufaklı Almanca çalışmalarının neredeyse tamamının ABD'de bulunduğunu, fakat dağınık halde, kütüphanelere yayılmış olduklarını belirtir. Bu da yazarın tezini kaleme aldığı ve "kaotik zamanlar" olarak nitelediği 1940'lı yıllar itibarıyla, Alman ve Amerikan sosyoloji ortamları arasındaki ilişkinin boyutlarını göstermektedir (Güner, 2019, ss. 34-35; Paustian, 1943, s. 18). Paustian'ın Tönnies ilgisi nereden geliyor sorusunu yanıtlamak oldukça güçtür, belirgin olarak görülen tek bağlantı noktası onun tez danışmanı üzerindedir (Todd, 1920). Todd'un 1920 tarihinde yazdığı "İnsan İradesinin Temellerine Erişim" (*Reaching the Mainsprings of the Wills of People*) adlı on sayfalık metninde temel tartışmaların başında "irade" (*will*) kavramı gelir (Todd, 1920, s. 26). Todd'un irade soruşturması yaparken Tönnies'in düşünceleriyle karşılaşmış olması tesadüfi bir denk gelmeden fazlasını ifade eder görünmektedir.¹¹ Paustian'ın, 1927-1928¹² yılları arasında bulunduğu Chicago Sosyoloji bölümünde Tönnies ismini Todd vasıtasıyla duyduğu tahmin edilebilir (Paustian, 1943, s. 280).

Paustian tezinde Tönnies'i Amerikan pragmatizm geleneği ile uyumlu olarak ele alır. Tezinde şu soruyu merkeze alır: Tönnies'in cemaat, cemiyet, kamuoyu, örf ve toplum kavramlarıyla geliştirmiş olduğu perspektif

¹⁰ 1935 yılında Amerikan Sosyoloji Derneği'nin başkan yardımcılığını yapmıştır. Northwestern Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Başkanı'dır (ASA, 2022).

¹¹ Todd doğrudan Tönnies'e atıf yapmaz, fakat metnin genelinde Tönnies'in irade kavramına benzerlikler görülür (Todd, 1920).

¹² Bu yıllar aynı zamanda Wirth ve Sorokin'in Tönnies metinlerinin yayımlandığı yıllardır.

Amerikan toplumu için nasıl değerlendirilebilir? Amaç Tönnies'in bu temel kavramları ve temel felsefi-sosyolojik yaklaşımından, ABD'deki toplumsal meseleleri analizde yararlanmaktır. Yine de tezde Tönnies'i büyük ölçüde betimleyici biçimde aktarmaktan kendini kurtaramaz. Sorokinci okumada, Tönnies'in kavramlarından hareketle betimsel bir tanıtma baskın olarak karşımıza çıkar. Tönnies'in ABD'de tanıtılmasını büyük ölçüde bu okuma biçimi altında sözü geçen isimler üstlenmiş gibi görünmektedir. Bu okuma biçiminin baskın özelliği bu anlamda, ABD sosyoloji literatüründe Tönnies'in duyulup yankı bulmasına katkıda bulunan etkili bir kanal olmasıdır. Kısacası Sorokinci alımlama, özel bir Tönnies yorumundan çok pedagojik, yaygınlaştırıcı yanıyla öne çıkar.

Tönnies'i Sistem Teorisine Uydurmak: Parsonsçı Okuma

Amerikalı sosyologların ABD'de sosyolojiyi kurup zenginleştirmek için kurdukları uluslararası ilişkileri sonraki dönemde de takip etmek mümkündür. Örneğin Parsons 1937 tarihli iki ciltlik *Toplumsal Eylemin Yapısı*'nda, "klasik sosyoloji" altında Weber, Durkheim ve Marx'ı öne çıkarmaktadır. Parsons'ın, üzerinde kendi sosyolojisini geliştirdiği entelektüel zemin Weber tarafından ortaya konmuştur. Weber'in sosyoloji anlayışı ise Alman sosyolojisi geleneği içinde ayrıksı bir konum işgal etmez. Alman sosyal bilim geleneğinin tarih felsefesi eleştirisi, tarihselci düşünce, Yeni Kantçılık, değer yargısından bağımsızlık ve ampirik araştırma yatkınlığı gibi genel eğilimleri Weber tarafından paylaşılır. Buna karşın Parsons-Schutz tartışmasında da izleri sürülebildiği gibi, Parsons Alman geleneğinden aldıklarını ABD'nin toplumsal ve uluslararası ihtiyaçlarına uyarlamış, bir başka deyişle Amerikanlaştırmıştır (Balci, 2020).

Parsons ve takipçileri Tönnies'i *cemaat-cemiyet* kavram ikilisi ekseninde değerlendirir. Buna göre "cemiyet" "faydacı toplumsal düşünce okulunda formüle edilmiş toplumsal ilişki tipi"ni esas alır ve "bireyin rasyonel olarak kendi çıkarının ardına düşmesi"ne dayanır (Güner, 2019, ss. 38-39; Parsons, 2015, s. 745). Nitekim Tönnies ilişkileri de "iktidara/zora dayalı" (*herrschaftlich*) ve "dostça/yoldaşça" (*genossenschaftlich*) şeklinde ikiye ayırır (Parsons, 2015, s. 745). İkinci ilişki tipi *cemaat* ilişkisinin örneğidir (Parsons, 2015, s. 750) ve ahlak *cemaatin* temel bir unsurudur (Parsons, 2015, s. 752).

Parsons *Toplumsal Eylemin Yapısı*'nın ikinci cildinde Tönnies'in ismini zikreder. Bugün sosyoloji klasikleri kabul edilen Durkheim, Weber ve Marx'ın ilk defa birlikte ve sistematik bir biçimde bu mantık içinde aktarıldığı kitapta Tönnies'e de tali olarak klasikler arasında yer verilir (Cahnman, 1977, s. 162). Parsons'ın Tönnies'i anma biçimi Becker, Heberle

ya da Loomis'ten daha kapsamlı ve analitik bir okuma değil de, tarihsel olarak etkili bir alımlama olarak değerlendirilmelidir (Cahnman, 1977, s. 162). Burada vurgulanması gereken bir diğer etkileşim, Tönnies'in *Cemaat ve Cemiyet*'i bir "saf sosyoloji" denemesi olarak görmesi ile Parsons'ın bir "sistem teorisi" kurma girişimi arasındaki paralelliktir (Cahnman, 1977, s. 163).

Burada Parsons'ın Tönnies okumasının özgün yanını anmak yerinde olacaktır. Parsonsçı okumada Parkçı okumanın Tönnies'i Chicago'nun toplumsal gerçekliğine uyarılama çabasına benzer bir uyarılama boyutu vardır. Aralarındaki fark ise Parsons'ın, Tönnies'i belli bir kent veya ampirik zemine değil, kendi geliştirmiş olduğu sistem teorisine uyarılmasıdır. Tönnies'i kendi geliştirmiş olduğu sistem teorisinin ve kavram setinin imkanları çerçevesinde anlayan Parsons'ın okumasının özgünlüğü de işte Tönnies'i bu teorik bağlam içinde yorumlayıp aktarmasıdır.

Parsonsçı okumanın yansımaları Nisbet, Mitzman ve Adair-Toteff'te de net bir biçimde görülmektedir. Nisbet'in (1966) Parsonsçı çizgiye yakın Tönnies değerlendirmesinde (Güner, 2019, ss. 37-38) *cemaat-cemiyet* ayrımının kökeni Hegel'de bulunan aile toplumu-kent toplumu ayrımına götürülür (Nisbet, 2013, s. 98). Nisbet Tönnies'in, büyük çalışmasını oluştururken üç temel eserden etkilendiği vurgular (Nisbet, 2013, s. 100). Bunlar Otto von Gierke'nin "Alman Kooperatif Hukuku" (*Das Deutsche Genossenschaftsrecht*, 1868); Sir Henry Maine'in "Kadîm Hukuk" (*Ancient Law*, 1861) ve Fustel de Coulanges'in "Kadîm Şehir" (*Ancient City*, 1864) başlıklı çalışmalarıdır (Güner, 2019, ss. 37-38). Nisbet (2013, s. 101) bu isimlerle Tönnies arasında tespit ettiği düşünsel yakınlık kapsamında üç büyük toplumsal değişimin altını çizer:

1. Batılı siyasette müşterek ve komünal olandan bireyci ve rasyonel olana geçiş
2. Batılı sosyal örgütlenmede miras alınmış statüden sözleşmeye geçiş
3. Batılı fikirlerde kutsal-komünal olandan seküler-ilişkisel olana geçiş¹³

Tönnies'e göre modern toplum cemaat bağlarından cemiyet bağlarına geçişin olduğu toplum tipidir. İki toplum tipi açısından geçişin izleri ilişki ağlarından sürülebilir. Tönnies'in bu yaklaşımının Nisbet'e göre Tönnies'e özgü modern toplumu anlamlandırmada yetkin bir sentez

¹³ Bu bakış açısı ile Park'ın "kutsal toplum"- "seküler toplum" ve Becker'in "izole kutsal yapı"- "erişilebilir seküler yapı" ayrımları arasında ilişki kurulabilir.

anlamı taşıdığı ileri sürülebilir.

Nisbet, Tönnies'in başyapıtının derin bir nostalji yüceltmesi içermekle suçlandığını, halbuki bu suçlamanın Tönnies'ten çok takipçilerine yöneltilmesi gerektiğini belirtir. Aslında burada eleştirilen Sorokin okuma biçimidir. Tönnies'i seçmeci bir yorumlama biçimiyle aktarma Nisbet'in vurguladığı bir noktadır. Nisbet'e göre Tönnies bu "yanıltıcı uyarılama" ya da "çelişkili alımlama"ları *Cemaat ve Cemiyet*'in 1912 yılındaki son baskısının önsözünde öngörüp şöyle cevaplamıştır (Tönnies'ten akt. Nisbet, 2013, s. 102):

Yöntem veya yönelim olarak 50 yıl önce de şimdi de bu kitapta ahlaki ya da siyasi bir deneme yazma niyetim olmadığını burada ilave etmek isterim. Bu minvalde ilk baskının önsözünde de fikirlerimin yanlış yorumlanmasına ve zekice ama yanıltıcı şekillerde uyarlanmasına karşı ikazlarda bulunmuştum.

Nisbet'e (2013, s. 108) göre Tönnies'in en büyük başarısı, kapitalizmin ve modern ulus devletin doğuşuna dair anlatıları cemaat-cemiyet ayrımının alt metnine saklamış olmasıdır. Modern ulus devlet doğuşu ile bir modern toplumsal laboratuvar özelliği taşıyan Chicago kentinde sosyolojinin kurumsallaşması arasında ilişki kurmak bu noktada anlamlı olacaktır. Nisbet (2013, s. 108) Tönnies'in cemaat kavramını tipolojik olarak kullanmasını, bu kavramı bağımsız değişken, bir başka deyişle modern toplumun ön koşulu olarak değerlendirdiği şeklinde yorumlar. Bu da modern toplumu anlamının yolunun, modern öncesi toplumun temel dinamiklerini anlamaktan geçmesi demektir (Güner, 2019, s. 38).

Mitzman Tönnies'i okurken öncelikli olarak *Cemaat ve Cemiyet* başlıklı eserine yer verir. "Cemaat" "ilkel insan toplulukları arasındaki kan bağı"na (Güner, 2019, s. 35) ve "doğal/organik irade"ye bağlı olarak gelişen toplum tipiyken, "cemiyet" ise ticari topluluğa karşılık gelmekte, "seçim/tercih iradesi"nden çıkmakta ve zevkin-kârın maksimize, acının-kaybın ise minimize edilmesini amaçlamaktadır. *Cemaatin* "yasalarını geleneksel-örfi hukuk düzenler" (Güner, 2019, s. 35), *cemiyetin* yasaları ise "doğal hukukun bir yorumu biçiminde mevcut (legal) pozitif hukuki düzlemde belirlenir" (Güner, 2019, s. 35; Mitzman, 1973, s. 39). Mitzman'a (1973, s. 40) göre "devlet ve *cemaat* ateş ve su gibidir, aynı kefeye konulamaz. *Cemiyet* ise kapitalisttir" (Güner, 2019, s. 35). Tönnies, kendi modern toplum eleştirisi ile Nietzsche'nin modern toplum eleştirisi arasındaki benzerliklerin farkındadır (Mitzman, 1973, s. 43). Nietzsche'nin düşünceleri 1890'ların diğer Alman düşünürleri gibi Tönnies üzerinde de etkili olmuştur (Güner, 2019, s. 36):

Nietzsche gibi Tönnies de Alman romantikleriyle Antik Grek dünyası arasındaki ilişkiye saygı duyuyordu (Mitzman, 1973, s. 44). Tönnies Spinoza'nın Hobbes'un düşüncelerini fiziğin temel prensipleri ve akli etiğin temelleri düzleminde geliştirdiği düşüncesi özelinde irdelemiştir. İyi-kötü antagonizması Tönnies'in hep odağında olmuştur. Bu bağlamda Tönnies'in doğal/organik irade ile seçim iradesi kavramları Tanrı'nın varlığı ve onun dünya ile kurduğu ilişkide gizlidir (Mitzman, 1973, s. 48).

Mitzman'ın (1973, s. 54) Tönnies resminde öne çıkan diğer hususlar, güçler ayrılığı ilkesi ve demokratik merkezîyetçilik inancıydı (Güner, 2019, s. 36). Tönnies'e göre çözüm, "aristokratik demokrasi" ya da "demokratik aristokrasi"den geçmektedir. Toplumun önde gelenleri kendi aralarında belli kişiler seçmeli, bu kişiler de yönetimde olmalıdır (Mitzman, 1973, s. 54).

Tönnies *cemiyet* fikrini Hobbes'tan ilhamla oluşturur (Mitzman, 1973, s. 62). Buna göre modern toplum, topluma karşı bir yabancılaşma içerir. Bu yabancılaşma Tönnies'i karşı kutup olarak cemaat kavramını geliştirmeye iter (Mitzman, 1973, s. 65). Mitzman'ın buradaki vurgusu Tönnies'in cemaat analizinin arka planını ortaya koymak adına önemlidir (Güner, 2019, s. 36). Mitzman'a (1973, s. 130) göre, *cemiyet* İngiliz, *cemaat* ise Alman toplumunu simgelemektedir. ABD'de Tönnies'e duyulan ilgi bu açıdan, ABD toplumunda hem İngiliz toplumunun *cemiyet* rasyonelliğine hem de Alman toplumunun *cemaat* şövalyeliğine duyulan eşzamanlı ihtiyaç ekseninde yorumlanabilir (Güner, 2019, s. 36).

"Tönnies üzerine yapılmış diğer bir nitelikli çalışma" (Güner, 2019, s. 37) Adair-Toteff'in "Ütopyaçı Hayalperest"idir (*Utopian Visionary*). Adair-Toteff (1995, s. 59) "modern çağın ruhunu teşhis etmede Tönnies'in yalnız olmadığını vurgular" (Güner, 2019, s. 37). Simmel *Paranın Felsefesi* kitabında *Gesellschaft*'ı son derece parlak bir şekilde tarif etmiş, Weber ise "demir kafes" kavramıyla nitelemiştir. Adair-Toteff'e (1995, s. 60) göre Tönnies bir modernlik eleştirmenidir. *Cemiyeti* bir şirket toplumu olarak adlandırır ve *cemaati* geleceğe dair bir umut olarak görür (Adair-Toteff, 1995, ss. 61-64):

Tönnies, Weber ve Simmel gibi kendisini karamsar yapan modernlik eleştirisini ele almıştır. Fakat Tönnies Weber ve Simmel'in aksine geleceğe umut ile bakıyordu. O, *cemiyet* çağının sadece geçici bir evre olduğunu, *cemaatin* en iyi özelliklerini taşıyan parlak bir geleceğin olanaklı olduğu düşüncesindeydi.

Parsonsçı okumanın belirgin bir özelliği Tönnies'in yeni gelişen bir

bağlama oturtulmasıdır. Tönnies, Parsons örneğinde “sistem teorisi” açısından değerlendirilirken (Parsons, 2015), bu bağlam Nisbet’te “muhafazakar sosyoloji” (Nisbet, 1966), Mitzman’da modern toplumda gelişen “yabancılaşma” olarak karşımıza çıkar. Adair-Totefff ise yabancılaşma kavramıyla Tönnies’in kurduğu ilişkiyi “ütopyacı hayalperest” tanımlamasıyla cisimleştirir (Mitzman, 1971). Daha net ifade ile Adair-Totefff’in Tönnies’in dikotomik sosyolojisi hem ütopya, hem de hayalperest tanımıyla Tönnies’in sosyal/toplumsal gerçeklik ile kurduğu ilişkiyi eleştirerek aktarır mahiyettedir. Parsonsçı okumanın temel özgülüğü bu anlamda Tönnies’in cemaat-cemiyet kavram ikilisini modern toplumu anlamaya dönük geliştirdiği daha büyük bir teorik bütünün önemli bir parçası kılmasıdır (Balci, 2022, s. 457). Bu bağlamda Parsons, Nisbet, Mitzman ve Adair-Totefff’in kendilerine özgü biçimde yaptıkları, modern toplumun temel bileşenlerinden bir yapı, olgu ya da kavram seçip onu merkeze almak ve bu odağı Tönnies’in kavramlarıyla sentezleyerek anlamlandırmaktır. Sözü geçen isimlerin okuma biçimleri (Sönmez, 2019, s. 165), Tönnies sosyolojisinin ABD’de çeşitli alanlarda akla gelmesine, dolaşıma girmesine ve Tönnies etkisinin kurumsallaşmasına katkıda bulunmuştur.

Sonuç

İlk bakışta büsbütün farklı görünen Alman ve Amerikan sosyoloji gelenekleri arasında 19. yüzyıla dayanan yoğun etkileşim, üzerinde yoğun mesai harcanması gereken konulardandır. Tönnies’in ABD’de sosyoloji üzerindeki etkilerine eğilen bu makale, makale sınırlarını çokça aşan bu konuya mütevazı bir katkı niteliğindedir. Tönnies’in sadece en büyük eseri olarak bilinen *Cemaat ve Cemiyet*’in değil, toplumsal kavrayış biçimi ve sosyolojik bakış açısının da izleri ABD’de açıkça görülmektedir. Hatta bu izler Chicago Okulu’nun önemli temsilcilerinden Park gibi sosyologlarda da belirgindir. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında Alman sosyal bilimler camiasında önemli bir figür olan Tönnies’in sosyolojik araştırmaları ve geliştirdiği teorik bakış açısı, Chicago üzerinden Amerikan pragmatizmi bağlamında değerlendirilmiş ve Tönnies’in sosyolojik değerlendirmelerinin modern kentin getirmiş olduğu sorunlar ışığında Chicago kenti özelinde Amerikan toplumu için elverişli bir öncül kavrayış sağladığı anlaşılmıştır.

Araştırmada sadece Chicago Okulu ve Park’ın değil, Sorokin, Wirth, Heberle ve Parsons gibi isimlerin de önemli bir Alman sosyal bilimci olarak Tönnies’in temel kavramlarından ne düzeyde yararlandıkları incelenmiştir. Bu çalışmada karşılaşılan ve sonraki çalışmalarda dikkate

alınmasında yarar olacak bir husus, Amerikan sosyolojisi ile Alman sosyolojisi arasında kurulan ilişkiyi daha iyi anlamının yolunun, 19. yüzyıl Alman düşünce dünyasından geçtiğidir. Teorik bakış zenginliği ile pratik soruşturmalara uyarlanmaya elverişlilik arasındaki ilişki de bu tür bir etki/alımlama anlatısı inşa edilirken dikkate alınması gereken problematik noktalarından biri gibi görünmektedir.

Bu çalışmada Alman akademi dünyasıyla Amerikan akademi dünyası arasındaki ilişki de Tönnies özelinde tartışılmıştır. Tönnies ve benzeri teorik donanımları güçlü figürler, ABD'deki toplumsal sorunlar bağlamında duyulan çeşitli ihtiyaçları karşılayacak özelliklere sahiptir. Birçok Amerikalı bilim insanının 1800'lerin ikinci yarısı ve 1900'lerin başında Almanya'ya ilgisi, göçmen bilim üzerinden bir teori ithalatı imkanını da beraberinde getirmiştir. Bir örneğini Chicago Okulu'nun çalışmalarında gördüğümüz bu "ithalat" ve yorumlama, kuşkusuz hem ithal edilen sosyolojiyi yeni bir biçime büründürmüş, hem de ABD'de sosyolojinin sınırlarını değiştirmiştir. Tönnies'in bu şekilde ithal edilip yorumlanan figürler arasında öne çıkması, başta Chicago Okulu olmak üzere Tönnies'in Amerikan sosyolojisi üzerinde bıraktığı izlerin takip edilmesi sonucunu doğurmuştur.

Tönnies'in sosyoloji teorisindeki özgün yanlardan biri, cemaat-cemiyet ikilisinin modernleşme sürecinin okunması için bir araç olarak sunulmasıdır. Bütün sosyologların perspektif düzeyinde bu iki uçtan birine daha yakın olduğunu önermesini kabul edersek, öncelikli olarak bizzat Tönnies modern öncesi döneme daha yakın olan ve ağırlık veren bir isim olarak karşımıza çıkar. ABD gibi değişme dinamiklerinin son derece güçlü olduğu, hızlı biçimde sanayileşip modernleşen bir toplumsal yapı düşünüldüğünde, Tönnies gibi modernlik öncesi toplumların temel dinamikleri kadar modern toplumdaki ilişkileri güden temel irade biçimini de temel araştırma nesnesi haline getirmiş bir figürün önemi daha net anlaşılmaktadır.

ABD'deki Tönnies okumalarında öne çıkan bir resim de onu modernleşme teorisinin öncüsü olarak gösterir. Gerek Sorokin'in görece pedagojik ve yaygınlaştırıcı yaklaşımı, gerekse Parsons'ın geleneksel-modern toplum dikotomisini zenginleştirmeye duyduğu ihtiyaç (Balci, 2018, s. 355) Tönnies'i Redfield, Lerner, Parsons gibi isimlerin kurduğu geleneksel-modern toplum dikotomisinin bir ön habercisine indirgemelerine yol açar. Burada cemaat, tarihsel ve geride kalması mukadder, hatta teşvik edilen bir kategori haline getirilir. Böylece Tönnies'in cemaat-cemiyet kavram ikilisi, modernleşme teorisinin tek biçimli modern toplum

kavrayışının yedeğine çekilir ve Tönnies normatif ve indirgeyici bir bakışla, modernlik lehine kurulan yaygın zıtlığın müjdecisi olarak konumlanır.¹⁴ Halbuki Tönnies'te cemaat, Tönnies'e ille de normatif bir pozisyon atfedilecekse, cemiyet karşısında yukarıda konumlanır olmaktan çok, modern toplumun içinde de karşımıza çıkabilecek bir ilişki ve gruplaşma, hatta irade tipi olarak kavramlaştırılır. Dolayısıyla tarihsel olarak geçmişte kalması düşünülemez.

Ek Beyan / Declaration

Makalenin tüm süreçlerinde TESAM'ın araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

In all processes of the article, TESAM's research and publication ethics principles were followed.

There is no potential conflict of interest in this study.

The authors declared that this study has received no financial support.

The authors contributed equally to the study.

Kaynakça

Abbott, A. (2014). *Bölüm ve disiplin 100. yılında Şikago okulu*. (S. G. Ihlamur Öner, Çev.). İstanbul: Küre.

Adair-Totef, C. (1995). Ferdinand Tönnies: Utopian visionary. *Sociological Theory*, 13(1), 58-65. doi:10.2307/202006

¹⁴ Nitekim Mübeccel Kıray da *Ereğli* çalışmasının başında cemaat-cemiyet ikilisini ortaya atan Tönnies'i bu kavrayışa paralel olarak, Park'ın öğrencilerinden Redfield'in folk-şehir toplumu (*folk society-urban society*) ve Lerner'ın geleneksel-modern toplum (*traditional society-modern society*) ayrımı ile birlikte, benzerliklerini vurgulayarak anar (Kıray, 2000, ss. 13-14).

Adair-Totef, C. (Ed.). (2005). *Sociological beginnings: The first conference of the German society for sociology*. Studies in social and political thought (1. publ.). Liverpool: Liverpool University Press.

Akyurt, M. A. (2017). Is it possible to read history of sociology as history of receptions? (*Un*)*Making Europe: Capitalism, Solidarities, Subjectivities* içinde (s. 967). 13th Conference of the European Sociological Association, sunulmuş bildiri, Athens: ESA.

ASA. (2022). ASA. *American Sociological Association*. <https://www.asanet.org/about/governance-and-leadership/council/past-leaders>.

Balcı, M. E. (2018). Sınır-ötesi bir uygarlık operasyonu: Talcott Parsons'ın uygarlık okuması. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 38(2). doi:10.26650/SJ.2018.38.2.0032

Balcı, M. E. (2020). *Gerilimi sürdürmek: Sosyolojik ikilemler üzerine bir soykütüğü denemesi*. İstanbul: Runik Kitap.

Balcı, M. E. (2022). Çağdaş sosyolojik ikilemler için bir milat: Parsons-Schutz tartışması. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 25(3), 450-470. doi:10.18490/sosars.1196601

Baş, M. F. (2014). Gerhard Kessler'in Türkiye'deki sosyoloji anlayışına katkısı. *Sosyoloji Dergisi*, 3(28), 201-222.

Baş, M. F. (2015). *Tarihçi iktisattan sosyolojiye: Gerhard Kessler*. (Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul).

Becker, H. (1932). *Systematic sociology*. New Jersey: John Wiley & Sons.

Bond, N. (2009). Ferdinand Tönnies and Western European positivism. *Intellectual History Review*, 19(3), 353-370. doi:10.1080/17496970903266285

Breslau, D. (2007). The American spencerians: Theorizing a new science. C. Calhoun (Ed.), *Sociology in America: A History* içinde (s. 39-62). Chicago, IL: University of Chicago Press. <https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/S/bo4138543.html>.

Cahnman, W. J. (1977). Toennies in America. *History and theory*, 16(2), 147. doi:10.2307/2504593

Calhoun, C. (2007). Sociology in America: An introduction. C. Calhoun (Ed.), *Sociology in America: A History* içinde (s. 1-38). Chicago, IL: University of Chicago Press. <https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/S/>

bo4138543.html.

Carstens, U. (2013). *Ferdinand Tönnies: Friese und Weltbürger: eine biographie*. Nordfriisk Instituut (Series) (2., überarb. und ergänzte Aufl.). Bräist/Bredstedt: Nordfriisk Instituut.

Gulbenkian Komisyonu. (2018). *Sosyal bilimleri açm*. (Ş. Tekeli, Çev.) (On ikinci Baskı). İstanbul: Metis.

Güner, M. O. (2019). *Ferdinand Tönnies'in sosyolojisi ve Alman sosyal bilimler geleneğindeki yeri*. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Heberle, R. (1937). The sociology of Ferdinand Tönnies, *American Sociological Review*, 2(1), 9-25.

Jacobs, P. P. (1909). *German sociology*. (Yayımlanmamış doktora tezi, Columbia, New York).

Kabakçı, E. (2014). Bir yeniden yorumlama örneği: Ahmed Rıza'nın "Pozitivizm"i. *Sosyoloji Dergisi*, (28), 27-71.

Kıray, M. (2000). *Ereğli: Ağır sanayiden önce bir sahil kasabası* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Bağlam.

Kivisto, P. ve Swatos, W. H. (1990). Weber and interpretive sociology in America. *The Sociological Quarterly*, 31(1), 149-163.

Levine, D. N., Carter, E. B. ve Gorman, E. M. (2011). Simmel'in Amerikan sosyolojisi üzerindeki etkisi I-II. J. Dirlikyapan (Ed.), *Georg Simmel: Sosyolog, Sanatçı, Düşünür* içinde (s. 54-121). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

MacIver, R. M. (1914). Society and "The Individual". *The Sociological Review*, a7(1), 58-64. doi:10.1111/j.1467-954X.1914.tb02362.x

MacIver, R. M. (1937). *Society, a textbook of sociology*. New York: MW Books.

Mitzman, A. (1971). Tönnies and German society, 1887-1914: From cultural pessimism to celebration of the volksgemeinschaft. *Journal of the History of Ideas*, 32(4), 507. doi:10.2307/2708974

Mitzman, A. (1973). *Sociology and estrangement: Three sociologists of imperial Germany*. New York: Alfred A. Knoph.

Nisbet, R. (1966). *The sociological tradition*. New York: Basic Books, Inc.

Nisbet, R. (2013). *Sosyolojik düşünce geleneği*. (Y. Kaplan, Çev.). İstanbul:

Paradigma Yayınları.

Özlem, D. (2013). Evrenselcilik mitosu ve sosyal bilimler. *Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek* içinde (Dördüncü Baskı) (s. 53-66). İstanbul: Metis.

Park, R. E. ve Burgess, E. (1921). *Introduction to the science of sociology*. Illinois: Chicago University Press.

Parsons, T. (2015). *Toplumsal eylemin yapısı cilt:2 Max Weber (C. 2)*. (N. Niven ve A. Bölükbaşı, Çev.) Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.

Paustian, E. C. (1943). *The sociology of Ferdinand Tönnies*. Illinois: Northwestern University.

Precht, O. (2021). Project: "Marx in France. The self-determination of French theory (1945–1995)". *ZfL Berlin*. Erişim tarihi: 25.10.2022, <https://www.zfl-berlin.org/project/marx-in-france.html>.

Redfield, R. (1930). *Tepoztlan: A Mexican village: A study of folk life*. The University of Chicago.

Sallaz, J. ve Zavisca, J. (2007). Bourdieu in American sociology, 1980-2004. *Annual Review of Sociology*, 33, 21-41. doi:10.1146/annurev.soc.33.040406.131627

Salomon, A. (1936). In Memoriam Ferdinand Tönnies (1855-1936). *Social Research*, 3(3), 348-363. <http://www.jstor.org/stable/40981509>.

Scaff, L. A. (2004). Max Weber and the social sciences in America. *European Journal of Political Theory*, 3(2), 121-132. doi:10.1177/1474885104041042.

Sica, A. (2007). Defining disciplinary identity: The historiography of U.S. sociology. C. Calhoun (Ed.), *Sociology in America: A History* içinde (s. 713-732). Chicago, IL: University of Chicago Press. <https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/S/bo4138543.html>.

Sieweke, J. (2014). Pierre Bourdieu in management and organization studies—A citation context analysis and discussion of contributions. *Scandinavian Journal of Management*, 30(4), 532-543. doi:10.1016/j.scaman.2014.04.004

Sorokin, P. A. (1928). *Contemporary sociological theories*. Harper & Brothers.

Sorokin, P. A. (1994). *Çağdaş sosyoloji kuramları (C. 1-II, C. II)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Sönmez, A. (2019). Durkheim'in toplumu bir özne, toplumsal bir nesne olarak kavramsallaştırma çabası. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 39(1). doi:10.26650/SJ.2019.39.1.0001

Tiryakian, E. A. (1979). The significance of schools in the development of sociology. W. E. Snizek, R. Fuhrman ve M. K. Miller (Ed.), *Contemporary Issues in Theory and Research: A Metasociological Perspective* içinde (s. 211-233). Greenwood Press.

Todd, A. J. (1920). Reaching the mainsprings of the wills of people. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 91(1), 26-35. doi:10.1177/000271622009100109

Tönnies, F. (1905). The present problems of social structure. *American Journal of Sociology*, 10(5), 569-588. doi:10.1086/211335

Tönnies, F. (1887). *Gemeinschaft und gesellschaft: Abhandlung des communismus und des socialismus als empirischer culturformen*. Leipzig: Fues.

Tönnies, F. (1895). The American Journal of Sociology. *Archiv für Soziale Gesetzgebung and Statistik*, (8), 723-726.

Tönnies, F. (1909). *Die sitte*. Frankfurt am Main (Rütten & Loening).

Ünlü, O. ve Akyurt, M. A. (2022). Bourdieu'nun yönetim ve örgüt araştırmalarında alımlanma biçimleri. *Yönetim ve Organizasyon Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 47-80.

Wirth, L. (1926). The sociology of Ferdinand Tönnies. *American Journal of Sociology*, 32(3), 412-422.

Wirth, L. (1938). Urbanism as a way of Life. *American Journal of Sociology*, 44(1), 1-24.

Wolff, K. H. (1950). Introduction. K. H. Wolff (Ed.), *The sociology of George Simmel* içinde (s. xvii-lxiv). New York: The free Press of Glencoe.